

CUMHURİYET'İN GÖZDESİ: ANTROPOLOJİ VE TÜRK KADIN ANTROPOLOGLAR

THE FAVOURITE OF THE REPUBLIC: ANTHROPOLOGY AND TURKISH WOMEN
ANTHROPOLOGISTSÖner ÇELİK¹

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.5281/zenodo.15769414

Gönderi Tarihi/Received
26/05/2025Kabul Tarihi/Accepted
17/06/2025Online Yayın Tarihi/Published
30/06/2025Atıf/Cited in: Çelik, Ö. (2025), Cumhuriyet'in Gözdesi: Antropoloji Ve Türk Kadın Antropologlar, *Sosyal Bilimler Akademik Gelişim Dergisi (SOBAG)*, 3(1), 19-33.

Öz

Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet'in ilanı ile başlattığı her alanda çağdaşlaşma ve çağa ayak uyduramayan kurumları ise topyekûn değiştirme mücadelesindeki en büyük katkı şüphesiz, çağdaşlaşmanın en büyük unsuru olarak görülen Türk kadını tarafından verilmiştir. Atatürk'ün iddialı ve bir o kadar da ütöpik olarak nitelendirilen reformist hareketlerinin hemen hemen hepsinde Türk kadını görülmektedir. Cumhuriyet ile başlayan bilimsel gelişmelerin akabinde ulus-devlet inşası sürecinin başladığı ve bu süreçte antropolojinin “anahtar bilim” olarak kullanıldığı şüphe götürmez bir gerçektir. Türk Tarih Tezi ile bir nevi üstlendiği görevi yerine getiren Antropoloji, ilerleyen yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin bilimi olmayı da hak etmiştir. Coğrafi konumu nedeniyle yıllarca farklı ırk, din ve dillere mensup toplum/topluluklara sahip çıkmış, kültürel çeşitliliği bakımından zengin Anadolu toprakları, antropolojik çalışmalar açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ilk olarak fizikî-biyoloji antropoloji olarak karşımıza çıkan bu bilimin temel amacı hiç kuşkusuz dünya milletleri içerisinde Türk halkının hak ettiği yeri alması ve Türk ırkı hakkında bilinen/bilinmesi açıkça istenen yanlışları bilimsel çalışmalar ışığında çürüterek dünyaya duyurmak olmuştur. 1930'lu yıllara geldiğimizde ise ülkemiz sosyo-kültürel antropoloji ile tanışır. Bunda Halkevlerinin (1932) ve ardından Köy Enstitüleri'nin (1940) açılmasının önemi büyüktür. Darülfünun 'un dönüşümü ve yabancı ülkelere eğitim amaçlı gönderilen Türk öğrencilerin, Mustafa Kemal Atatürk'ün deyişiyle birer alev olarak dönmeleri sağlanmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye'de bilimin hız kazandığını ve bundan antropolojinin de nasibini aldığını görmekteyiz. Bu çalışma da hak ettiği ilgiyi yitirdiği düşünülen ve sosyal bilimler içerisinde insanı bu denli geniş bir yelpaze de ele alan antropolojinin ana hatlarıyla tanıtımı yapılarak Türkiye'deki süreci ve bu sürece katkı sağlayan Türk kadın antropologlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Bilim, Antropoloji, Cumhuriyet Dönemi, Türk Kadını.**JEL Sınıflandırma Kodları:** A12, Z130, B4.¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde, clkoner90@gmail.com, Orcid No. 0009-0001-2966-9889

ABSTRACT

Undoubtedly, the greatest contribution to Mustafa Kemal Atatürk's struggle to modernize in every field and to completely change the institutions that could not keep up with the age, which he started with the proclamation of the Republic, was given by Turkish women, who are seen as the greatest element of modernization. Turkish women are seen in almost all of Atatürk's reformist movements, which are characterized as ambitious and utopian at the same time. It is an indisputable fact that following the scientific developments that began with the Republic, the process of nation-state building began and anthropology was used as a "key science" in this process. Anthropology, which fulfilled its mission with the Turkish History Thesis, also deserved to be the science of the Republic of Turkey in the following years. Due to its geographical location, Anatolian lands, rich in cultural diversity and having hosted societies/communities belonging to different races, languages and religions for years, have a great potential for anthropological studies. The main aim of this science, which first appeared as physical-biological anthropology in Turkey as in the world, has undoubtedly been to ensure that the Turkish people take their rightful place among the nations of the world and to refute the misconceptions about the Turkish race in the light of scientific studies and to announce them to the world. In the 1930s, our country met socio-cultural anthropology. The opening of the People's Houses (1932) and then the Village Institutes (1940) played an important role in this. The transformation of Darülfünun (Darülfünun) and the return of Turkish students, who were sent to foreign countries for education, as Mustafa Kemal Atatürk called them, as flames. Accordingly, we see that science in Turkey has gained momentum and anthropology has gotten its share from this. In this study, anthropology, which is thought to have lost the attention it deserves and which deals with human beings in such a wide range of social sciences, is introduced in outline and its process in Turkey and Turkish women anthropologists who contributed to this process are discussed.

Keywords: Atatürk, Science, Anthropology, Republican Period, Turkish Women.

JEL Classification Codes: A12, Z130, B4.

1. GİRİŞ

“Cumhuriyet Döneminde sosyal bilimlerin geliştirilmek istenmesi Türk medeniyetinin araştırılarak dünya medeniyetleri arasında hak ettiği mertebeye çıkarılması açısından oldukça önemliydi” (Uğural, 2016: 120). Bu bağlamda birçok sosyal bilim Türkiye’de kurumsal zemine kavuşmuştur. Antropoloji de kurumsallaşan bilimler arasında yerini alarak önemli bir vazifeyi yerine getirmiştir. Arkeoloji, Tarih ve Sosyoloji gibi birçok bilime yardımcı olarak kilit konumda bir bilim kimliği kazanmıştır.

Dünya’da en genel tabir ile “insan bilimi” olarak bilinen ülkemizde ise “ırk bilimi, kemik bilimi” gibi tanımlamalara maruz kalan Antropoloji, Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanının ardından müstakil bir bilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal ve beşerî birçok bilim ile uyum içerisinde çalışan Antropoloji, ülkemizde 20. yüzyılın başlarında Atatürk’ün desteğiyle yer edinmiştir. İnsanı konu alan antropoloji ülkemizde ilk etapta devlet politikası olarak karşımıza çıkar. Anakronizm algısına kapılmadan dönemin getirdiği politikalar çerçevesinde düşünersek bu politikanın o dönemde olağan olduğu anlaşılabılır.

Batı’nın Türk ırkından ikincil ırk (secondary peoples) olarak bahsetmesi ve bunu bilimsel bir veri olarak kabul etmesi ayrıca Türkler ile barbar (barbarian) ifadesinin birlikte anılması, antropoloji ile daha önceleri tanışan Batı’nın, Türk ırkını ve sosyo-kültürel zenginlikleri görmezden gelmesi, Türk Tarih Tezi çalışmalarına hız vermiştir. Bu konuda yapılacak bilimsel araştırmalarda en önemli yük şüphesiz antropolojinin üzerinde olmuştur. Ayrıca eski çağlardan beri birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Anadolu toprakların da Antropoloji biliminin ihmal edilmesi düşünülemezdi. Atatürk’ün desteğiyle birçok öğrenci, antropoloji eğitimi alması için yurt dışına gönderilmiş ve ülkelerine dönerek çalışmalara başlamıştır. Cumhuriyet öncesi proto-antropoloji olarak nitelendirebileceğimiz denemeler gerçekleşse de antropoloji; Cumhuriyet ile birlikte Türkiye’de müstakil bir disiplin olarak karşımıza çıkar. İlk etapta Darülfünuna bağlı Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi (1925) kurulur. Ardından 1929 yılına gelindiğinde ilk kez Tıp Fakültesi’nde antropoloji dersinin verildiği görülür. Antropoloji, Batı’da olduğu gibi Türkiye’de de ırk çalışmaları ekseninde işlev görmüş; fakat Batı’nın sömürgecilik faaliyetlerini bilimsel temellere dayandırmak adına kullandığı bu bilimi Türkiye “var olan hakkı koruma, yanlışları düzeltme ve en önemlisi otoktonluk (yerli halk) iddiası” adına çalışmalar yaparak kullandığı görülmektedir. Yapılan bu ırkî çalışmaların yerini zamanla kültürel çalışmalara bıraktığı, sonraları da popülerliğini yitirdiği anlaşılmaktadır.

2.CUMHURİYET VE BİLİM

2.1.Erken Cumhuriyet Dönemi Bilim (1923-1950)

“Yurdumuzun en bayındır, en göz alıcı, en güzel yerleri üç buçuk yıl kirli ayaklarıyla çiğneyen düşmanı mağlup etmenin sırrı nedir? Bilir misiniz? Orduların sevk ve idaresinde bilim ve fen ilkelerinin kılavuz edilmesidir. Milletimizin siyasi ve içtimai hayatı ile ulusumuzun düşünsel eğitiminde yol göstericimiz bilim ve fen olacaktır” (Kocatürk, 1984: 116-117).

Mustafa Kemal Atatürk’ün yukarıda sarf etmiş olduğu sözler Cumhuriyet dönemi öncesinde de bilime verdiği önemi ortaya koymaktadır. Nitekim Türk devrimleriyle çağdaş, laik bir müreffeh ulus devletin temellerini atmaya çalışan Atatürk yaptığı her yenilikte bilimi rehber edinmiş bilime ve akla ters düşen her olguya karşı çıkmıştır. İşgalci devletlerin Türk yurdundan

atılmasıyla son bulan topyekûn mücadelenin ardından Cumhuriyet ilan edilmiş ve eğitim, kültür, teknoloji, ekonomi ve daha birçok alanda yenilikler yapılması kararlaştırılmıştır. Alınacak bu kararlar her zaman bilim çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda birçok kurum açılırken ayak uyduramayan kurumlarda topyekûn değiştirilmiştir.

Erken Cumhuriyet döneminde (1923-1950) yapılacak olan her yenilik nitekim yapılan savaşlarda bitap düşmüş, canını ve malını ortaya koymuş Anadolu insanını yüceltmek, hak ettiği konuma ulaştırmak için yapılmıştır. Anadolu insanının eğitilmesi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kalıcılığını sağlayacaktır (Demirtaş & Özalp, 2022: 2604). Atatürk'ün bilim politikası genel anlamda devletin asli politikası olmuştur. Yeni devletin yapacağı her yenilik akıl ve bilimin rehberliğinde yapılacak, böylelikle ilk olarak Türk toplumu ilkel yöntem ve uygulamaları terk ederek ekonomik alanda teknoloji ve sanayileşme ile tanışacaktır. Daha sonra bilimsel düşünceye dayalı eğitim ile toplumsal reformlara katkı sağlanacaktır. Yapılacak olan toplumsal reformlar çağdaş yaşamı geliştirmeyi hedeflemekte olup bunu yaparken milli kültür, dil ve tarih gibi birçok değeri de ön planda tutulacaktır.

Cumhuriyetin ilanı ile Türk toplumunu istenilen çağdaş ve müreffeh seviyeye çıkarmanın yolunun sadece bilim ile olacağını Atatürk'ün 1924 yılında Samsun İstiklal Ticaret Mektebi'nde öğretmenler tarafından verilen çay ziyafetinde sarf ettiği şu sözlerle açıklamak mümkündür. “Efendiler dünyada her şey için uygarlık için muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 341). Mustafa Kemal Atatürk'ün bu sözleriyle yapılacak olan her yeniliğin yöntemi belirlenmiştir. Toplumsal ve ekonomik alanda güçlü çağdaş-laik bir Türkiye görmek isteyen Atatürk'ün bunu başarmanın tek yolunun bilimin rehber alınması ile mümkün olacağını her türlü gericiliğe, geri kalmışlığa karşı bilimi bir silah olarak kullanacağını işaret etmiştir. Demeçleriyle bilime verdiği önemi ortaya koyan Atatürk'ün, yapılacak olan değişiklikleri veya reformları Türk dil ve kültürünü yozlaştırmayacak şekilde yapmaya gayret göstermiştir. Atatürk, tam anlamıyla bir değişim yanlısı olup bunu yaparken bir kültürel yozlaşmanın veya benzeşmenin aksine Türk kültürünü ve dilini yüceltecek çalışmalar yaptığını görmekteyiz. Bununla alakalı yapılan çalışmalara baktığımızda Halkevleri, Köy Enstitüleri, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve birçok folklorik çalışmaları görmekteyiz. Cumhuriyetin ilanı ile yapılan her yenilik bilim-kültür ilişkisi ile iç içe ilerleyerek gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Uğural, 2016: 116).

Erken Cumhuriyet döneminde Türk milletini çağdaş uygarlıklar seviyesine ve daha da üstüne çıkarmak için belirlenen “yöntem” kuşkusuz bilimdir. Bu dönemde ekonomik ve toplumsal kalkınma da bilim yakından takip edilerek gereken reformlar yapılmaya özen gösterilmiştir. Milli ağırlıklı üretim sanayileşme ve çeşitli bilimsel araştırma ortamı oluşturarak ilerlemek en ulvi strateji olmuştur.

2.2.Türk Kadını ve Bilim

Kadim Türklerden bu yana toplumsal hayatın önemli bir aktörü ve ailenin yegâne parçası olan kadın bazı dönemlerde geri plana itilse de Türk toplumunda büyük öneme sahiptir. “Kadın eğer devlet ve aile içerisinde erkeğin yanında olursa başarı artmıştır, tam tersine kadın aile ve devleti umursamaz olursa her şey yarım kalmıştır” (Atsız, 1942: 7). Türk dünyasında kadının yeri ve önemi tarih boyunca sürmüştür. İlk Türk devletlerinde siyasi otorite olarak karşımıza çıkan kadının yeri diğer birçok alanda erkek ile eşitlik içerir. “... Türkler ilk devlet kurdukları yerde Çinliler, Osmanlılar döneminde Araplarla komşu olmuşlar fakat tarihlerinde hiçbir zaman komşuları gibi kadın-erkek ayırımına gitmemişlerdir” (Selçuk, 2020: 43). Bu durum

dönemin seyyahları İbni Batuta ve İbni Fadlan'ın gözünden kaçmamış olacak ki seyahatnamelerinde Türk kadınından hayretle bahsetmişlerdir.

Bazı dönemlerde sosyal, ekonomik ve eğitim gibi birçok alanda geri planda tutulan Türk kadınının 19. yüzyılın zorunlu sonuçları itibarıyla hak ettiği konuma bir nebze ulaştığı görülmektedir. Osmanlı'nın ilk kadın üniversitesi olarak kabul edilen İnâs Darülfünun'da (1914-1919) Edebiyat, Riyaziyat (Matematik) ve Tabiîyat alanlarında toplam 129 kadının eğitim aldığı görülmektedir (Yücel & Zeren, 2023:23). Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Türk kadınının hak ettiği konuma tekrar kavuştuğunu ve dünya milletleri kadınlarının sahip olamadığı haklara sahip olduğunu görmekteyiz. Öyle ki Türk kadınının elde ettiği bu haklar diğer milletlerdeki kadınlara örnek teşkil etmiştir. Bu durum kuşkusuz Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleşmiştir.

Ziya Gökalp'in kadın-aile yapısı, kadın-erkek eşitliği konusundaki düşüncelerine baktığımız da Atatürk'ün, Ziya Gökalp'e neden "fikirlerimin babası" dediği daha net anlaşılmaktadır. "Ziya Gökalp'e göre; eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermemiş ve saygı göstermemiştir" (Kuyaksil, 2009: 328). Demokrasi ve Feminizmin Türklerden doğduğunu öne süren Ziya Gökalp (2018,144) Türk kadınlarının bir dönem İran ve Yunan medeniyetlerinin tesiriyle esarete düştüklerini, milli harsın (kültür) güzel kaideleri hatırlanıp diriltirirse halkçı ve kadıncı döneme kavuşulacağını dile getirir. Atatürk'ün şu sözleri de Gökalp'i destekler. "Daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürüst olarak yürüyebileceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınına çalışmamızda ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmî, ahlaki sosyal ve ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur" (Zafer, 2013: 124). Türk kadınının eğitimi konusunda çok hassas olan Atatürk, Türk kadınının eğitim almasını sağlayacak birçok faaliyette bulunmuştur. Daha da ileriye giderek Türk kadının bilim insanı olması için yurt içinde ve yurt dışında üniversite eğitimi almasına da katkı sağlamıştır. Yabancı memleketlere öğrencilerin gönderilmesi için sınavlar düzenlenmiş, başarılı olan birçok kadın öğrenci Dil, Tarih, Antropoloji, Arkeoloji gibi birçok sosyal bilim alanında uzmanlaşarak ülkelere akademisyen olarak dönmüşlerdir. Etkisini günümüzde bile gördüğümüz, yeri geldiğinde faydalandığımız birçok bilimsel çalışmanın temeli Erken Cumhuriyet döneminde atılarak birçok akademisyen kadın yetiştirilmiştir.

Atatürk, Türk kadınına "ayrıcalık" adı altında haklar tanımının aksine, toplumun bir parçası olarak görüp kültür, hukuk ve eğitim alanları başta olmak üzere birçok alanda Türk kadınına devreye sokarak "Cumhuriyet Kadını" imajının yerleşmesine öncü olmuştur.

2.3. Bilimin Dönüm Noktası: Üniversite Reformu

Cumhuriyet'in ilanı ile bilimin her alanda ilerleyişi ve gelişimi şüphesiz Atatürk'ün doğru ve istikrarlı kararları neticesinde gerçekleşmiştir. Yapılan Türk devrimleriyle çağdaş bir ulus devletin temellerini atan Atatürk'ün yapmış olduğu en büyük devrimlerden birisi de şüphesiz Erken Cumhuriyet dönemine damga vuran üniversite reformudur. "1922 yılından 1933 yılına kadar Türkiye'nin tek üniversitesi İstanbul'da bulunan Darülfünun idi. İlk kez 1848 yılında kurulan daha sonra kapatılıp Abdülhamit zamanında Darülfünun-ı Osmani adıyla tekrar kurulan bu eğitim kurumu İlahiyat, Edebiyat ve Doğa Bilimleri ile ilgili 3 medreseden oluşuyordu" (Özata, 2005: 109). Fenler evi veya bilimlerin kapısı anlamına gelen Darülfünun'un dönüştürülmesi çağdaş bir yapı halini alması gerektiğini Atatürk neden düşünmüştür? İlk olarak ülkenin her köşesinde değişim söz konusu iken yüksek ilim yuvası olarak görülen

Darülfünun tutucu, Atatürk'ün görüşlerini ayak uyduramayan ve medrese yapısını koruyan özelliklere sahipti. Bunun yanı sıra Darülfünun, yapılan bazı yeniliklere, çağdaş değişikliklere karşı çıktığını her fırsatta dile getiriyor ve protestolar yapıyordu. Osmanlı'dan miras kalan ve tek üniversite olan Darülfünun, köhneleşmiş, döneme cevap veremeyen ve Türk'e ait birçok kültürü yok sayan konumdaydı. "Örneğin Darülfünun geleneğinde cumhuriyetin en önem verdiği konu olan İslam öncesi Türk ve Orta Asya tarihi gibi konularda -Zeki Velidî hariç tutulursa- bilgili bir kadro olduğu söylenemezdi" (Sivrioğlu, 2024: 160).

"1924 yılına baktığımızda Darülfünun "Latin abecesi" kabul edilirse protesto anlamında tek bir satır yazmayacaklarını, kalemlerini kıracaklarını açıklamıştır. Edebiyat medresesinden Ali Kemal, Rıza Tevfik, Cenap Şehabettin, Hüseyin Danış gibi müderrisler ve Marujan Barsamyan isimli muallim konuşma ve yazılarında Türklük aleyhinde ve milli mücadeleye karşı sözler sarf etmişlerdir" (Özata, 2005: 111). Ülkenin bilim yuvası olarak görülen Darülfünun çağdaş ve akılcı adımlar atmayınca 1931 yılında üniversite reformu başlamıştır. Aslında bu reformun başlangıcı daha önceki yıllara dayanmaktadır. 1927-1928'de 42, 1928-1929'da 170, 1929-1930 eğitim döneminde 288 öğrenci yurt dışına gönderilerek üniversite reformunun ilk adımları atılmış diyebiliriz. Atatürk yurt dışına gönderilen öğrencilere çektiği telgrafta: "Sizi birer kıvılcım olarak gönderiyorum alevler olarak geri dönmelisiniz!" der (Irmak, 1984: 165).

Darülfünun'un, İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmesini isteyen Atatürk bunu yaparken de bilimi temel almaya gayret etmiş ve nitekim yapılan reform öncesi İsviçre Cenevre Üniversitesi'nden Prof. Albert Malche'yi Türkiye'ye davet ederek Darülfünun'da bir inceleme yapmasını, yapılacak olan incelemenin rapor olarak sunulmasını istemiştir. Hazırlanan 95 sayfalık rapor sonucunda Darülfünun'un bilimden uzak olduğu, bilim adamı yetiştirecek bir sistematüğının bulunmadığı ve dünyadaki bilimsel gelişmelerden habersiz olduğu belirtilmiştir (Erdem, 2012: 377). 31 Mayıs 1933'te Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı İstanbul Üniversitesi'nin açılması TBMM'de yasayla onaylanmıştır. Yurtdışından getirilen profesörlerin katkılarıyla çağdaş bilim ve tekniğin yuvası haline getirilmeye çalışılan bu üniversitenin çoğalmasa, geliştirilmesi ve kaliteli eğitim vermesi için çalışmalar yapılmıştır. Bizzat Atatürk tarafından Ankara'da bir üniversite kurulmuş olup ardından Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi (DTCF) açılarak bir nevi sosyal bilimlerin merkezi haline getirilmiştir.

Dönüşüm ve değişimin zirve de olduğu o dönemde bilim insanı sorunu ilk etapta Almanya Nazi rejiminden kaçıp Türkiye'ye sığınan ve bilimle uğraşma fırsatı elde eden yabancı profesörler sayesinde çözülmüştür. Erken Cumhuriyet döneminin ihtiyaç duyduğu bu kadrolar sayesinde eğitim ve bilimde reform hız kazanmıştır. Atatürk, Darülfünun 'un düzeltilmesi, çağdaş akılcı bilim üretmesi görevinin sadece yabancı profesörler ile çözülemeyeceğinin de farkındaydı. Çünkü; amaç, sadece batıyı her haliyle batıyı örnek almak değildi. Yapılacak olan milli kültür ve dil unsurları göz önünde tutularak her alanda ilerlemektir. Bunu yapacak olanlarda ilk etapta yabancı ülkelere gönderilen veya ülkemizde akademik eğitim alan Türk öğrenciler olacaktı.

3.CUMHURİYET İLE GELEN BİLİM: ANTROPOLOJİ

Etimolojik olarak baktığımızda Antropoloji, Latince "insan" anlamına gelen "anthropos" ile "bilim" anlamına gelen "logos" kavramlarından türetilmiştir. "İnsan bilimi olarak ifade edilen bu bilim, insanı ve onun kültürünü konu edinir. Genel bir ifadeyle akademik bir disiplini ifade eden antropoloji, 16-18. yüzyıllar arasında ortaya çıkan insan soyunun kendisi üzerinde

düşünmesine odaklanan görece yeni bir kavramdır. Antropoloji ilk olarak 1533 yılında Galeazza Capella tarafından yazılan bir kitabın başlığıdır” (Kaplan, 2020: 27).

“İnsanı konu alan antropoloji gerek günümüz toplumlarını gerekse geçmiş toplumları biyolojik ve kültürel açıdan karşılaştırmalı olarak inceleyerek farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymaya çalışan bir disiplindir. Bu disiplinin en önemli niteliği ise bütüncül ve evrensel bakış açısıdır (Demirel, 2011:128). Antropoloji, insanın fiziksel ya da biyolojik özellikleri ile birlikte sosyo-kültürel özelliklerini de kapsayacak şekilde inceler. Her biri ayrı uzmanlık gerektiren ve alt dallara ayrılan bu insan özelliklerinin araştırılması, anlaşılır hale getirilmesi, yorumlanması ve mukayese edilmesi antropolojinin alanına girmektedir (Kaplan, 2020: 28).

Antropoloji genel mana da iki bölüme ayrılır. Birincisi; insanın fiziki yapısının ve bunun evrimini inceleyen aynı zamanda bunu günümüz insan topluluklarıyla karşılaştıran fizik- biyolojik antropoloji ikincisi; insan topluluklarını ve kültürlerini araştıran sosyal-kültürel antropolojidir.

“Kısacası Antropoloji, insanın fiziksel ve kültürel gelişimini yöneten ilkeler dizisini araştırmaya çalışırken bazı temel sorulara da yanıtlar arar: Niçin insan fiziksel olarak değişmiştir? İnsanlar ve toplumlar neden birbirlerine benzer ya da benzemez? İnsanlar ortak kökenden gelmelerine karşın niçin pek çok ayırıcı özelliklere sahip insan toplulukları vardır? Eğer insanların kültüründen ve dilinden kaynaklanan farklılıkları, davranışlarındaki biyolojik-kalıtsal farklılıkların sonucu değilse, diller ve kültürler arasında var olan büyük farklılıklar nasıl açıklanabilir? Kültürün doğası nedir ve kültürler nasıl değişirler? İnsanın sosyal ve kültürel davranışının çeşitli yönleri arasında hangi sistematik ilişkiler vardır? Bireyler, kendi kültürlerinin belirlediği amaçları ve idealleri nasıl gerçekleştirirler? Kültür ve kişilik arasında ne gibi bir ilişki vardır? Bu soruların çözümleri bütün kültürlerin yoğun derinlemesine araştırılması ve karşılaştırılmasını gerektirir. Her bir sorunun yanıtını alabilmek özel ve oldukça gelişkin yöntem ve tekniklerin kullanılmasının yanında uzmanlaşmayı da gerektirir” (Kaplan, 2020: 31-32).

Daha önce de belirtildiği gibi Antropoloji, fizikî-biyolojik ve sosyo-kültürel olmak üzere iki kısımdan oluşsa da yukarıdaki sorulara yanıt ararken birçok alt dallara ayrılmış ve bunun yanında müstakbel bir disiplin olan, Etnoloji, Sosyoloji, Psikoloji, Tarih, Siyaset Bilimi, Din Bilimleri ile fizikî-biyolojik antropoloji aracılığıyla da Genetik Bilimi, Anatomi, Fizyoloji gibi bilim dallarıyla da ilişkisini sürdürmüştür. Birçok alt dala ayrılan ve her biri özel uzmanlık gerektiren bu bilimin genişliği Danile G. Bates tarafından yapılan tanımlama da daha net anlaşılmaktadır. “Antropoloji, tarih boyunca var olmuş insan topluluklarının dışlarından hastalıklarına, çocuk yetiştirme biçimlerinden konut biçimlerine, geçim modellerinden ritüellerine, kısaca insana dair olan her şeyi kendisine araştırma konusu edinmiştir” (Münüsoğlu, 2017: 27). Geniş bir içeriğe ve inceleme alanına sahip bu bilimin en objektif tanımlaması ise şöyledir. “Antropoloji, yabancıları kendi toplumumuzla karşılaştırmak ve kendimizi sanal bir piramidin en tepesine koymak yerine farklı toplumları içerden gözüktükleri gibi anlamaya çalışmayı istemektir” (Eriksen, 2015: 24).

3.1.Osmanlı'da Antropolojik Çalışmalar

Batı'da Antropolojinin 18. yüzyıl sonlarına doğru ivme kazandığı ve antropoloji içerikli eserlerin giderek arttığını, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Charles Darwin (1859) ile birlikte gelişme gösterdiğini görmekteyiz.

“Osmanlı'ya baktığımızda doğrudan antropoloji bilimiyle uğraşan bilim insanlarının olmadığı, diğer bilim dallarıyla uğraşanların antropoloji alanında cılız da olsa yazılar, tercümeler ve tartışmalar eşe aldıkları gözlemlenmektedir” (Akin, 2002: 18). Çalışma alanlarının antropoloji olmamakla birlikte insan kökeni ve gelişimi konusunda yazılar yazan bazı isimler sayabiliriz. Dinsel inançların etkisiyle Osmanlı'da pek gelişme göstermeyen, müstakil bir bilim olarak tanımlanamayan antropolojinin, Osmanlı okurları ile tanışması Ebuzziya Tevfik'in yazdığı “Kitaphane-i Meşahir” dizisiyle gerçekleşmiştir. Öte yandan “Evrım” fikrini ilk kez gündeme getirenlerden biri olan Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı “Dağırık” adlı derginin ikinci sayısında, kendisinin nasıl dünyaya geldiği hakkında düşüncelerine yer verdiği görülmektedir. (Toprak, 2023:51-52) Yine Ahmet Mithat Efendi “Dünyada İnsanın Zuhuru” adlı makalesinde, insanın konuşma yeteneği ve iki ayak üzerinde yürümesinin dışında bir hayvan sayılabileceğini fakat Darwin'in doğal seleksiyon kuramıyla canlılardaki değişimlerin açıklanamayacağını söylemiştir (Akin, 2002: 19).

Literatür taramalarının ardından bakıldığında; Osmanlı döneminde doğrudan antropolojik çalışma olarak karşımıza sadece 1917 yılında Nafi Atuf (Kansu)'nun, Bursa'da 125 kız ile 156 erkek, 7-20 yaş grubu okul çocuklarının boy ve ağırlıklarını inceleyen bir çalışması ile 1918 yılında Makedonya'da yaşayan 500 Türk'ün A, B, O kan grupları üzerinde yapılan antropolojik çalışmaları çıkmaktadır (Akin, 2002: 20).

3.1.1.Şemsettin Sami ve İlmü'l-Beşer

Batıda Bir bilim olarak yerini alan Antropoloji, Osmanlı topraklarında dinsel inançların etkisiyle uzun yıllar cılız bir meraktan öteye geçememiştir. İnsan, dini açıdan varlıkların en üstünü en akıllı ve en şerefli olarak görüldüğünden incelenmesine izin verilmemiş ya da gerek duyulmamıştır. “Osmanlı İmparatorluğu'nda doğrudan antropolojik içerikli ilk çalışma Şemsettin Sami tarafından yapılmıştır. 19 yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı'da insan bilimlerine önemli katkı sağlayan geniş bir genel kültüre sahip ansiklopedik ve sözlük çalışmalarıyla bunu kanıtlamış olan şüphesiz Şemsettin Sami'dir (Toprak, 2023: 53; Akin, 2002: 13).

Batı'ya yakın olan, batıdaki gelişmeleri takip eden Şemsettin Sami, o dönem bilimsel anlamda ilk evrelerinde olan antropolojiyi yakından takip ettiği kuşkusuz yazmış olduğu eserlerde görülmektedir. Söz konusu eserler, 1880 tarihli “İnsan” ve 1887 tarihli “Yine İnsan” adlı eserlerdir. Bu eserler Osmanlı'da doğrudan ilk antropolojik içerikli eserler olarak kaşımıza çıkar. “Şemseddin Sami (1850-1904), 1878'de yayımladığı “İnsan” ve 1886'da kaleme aldığı “Yine İnsan” başlıklı kitaplarında, dünyanın yaşı, ırkların tasnifi, insanlığın kökeni ve gelişiminde ürettiği aletlerin geçirdiği aşamalar gibi meseleler üzerine yazdı. Yine İnsan kitabına göre dünya üzerinde Beyaz, Sarı Zenci, Kızılderili ve Malayi (ki bu tipoloji Blumenbach'ın sınıflandırmasına oldukça benzemektedir) olmak üzere beş ırk bulunmaktaydı” (Kanber, 2021: 22-23).

1880 tarihinde yazdığı İnsan adlı eserinde, insanın evrimini “ilmü'l-arz” yani “jeoloji” bağlamında ele alıyor. 1887 tarihli eseri Yine İnsan adlı eserinde, Osmanlı literatüründe ilk kez

biyoloji tarihine “tarih-i tabii” ye yer veriyordu. Jeoloji ve Biyoloji’nin karışımından ise ortaya Osmanlıca’ya “ilmü’l-beşer” olarak çevirdiği antropoloji bilimi çıkıyordu (Toprak, 2023: 53). “Kısaca 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı aydını antropoloji literatürüyle tanışmış oluyordu. Ebüzziya Tevfik’in Kitabhane-i Meşahir’i ile Şemsettin Sami’nin İnsan ve Yine İnsan kitapları 19. Yüzyıl proto-antropolojisinin ilk örnekleri sayılabilirdi” (Toprak, 2023: 55-56).

3.2. Türkiye’de Antropoloji ve Türk Antropoloji Enstitüsü

Antropoloji, insanlarla birlikte yapılan felsefedir.

-Tim Ingold (Eriksen, 2015:15)

“Bugün bildiğimiz biçimiyle Antropoloji disiplini I. Dünya Savaşı yılları civarında gelişti; bu gelişmeyi tartışmasız biçimde 4 sıra dışı bireye odaklanarak tanımlayabiliriz. Franz Boas (1858-1942), Bronislaw Malinowski (1884-1942), A.R. Radcliffe Brown (1881-1955) ve Marcel Mauss’tur (1872-1950)” (Eriksen, 2022: 61). Dünyada ilk etapta kendisini salt bir “antropoloji” olarak gösteremeyen bu bilim “fizik antropolojisi” olarak doğmuştu. Türkiye’de de durum farklı değildi. Hemen hemen Cumhuriyet ile aynı yaşta kabul ettiğimiz antropoloji daha doğrusu fiziki antropoloji bir bilim olarak 1925 yılında Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi olarak İstanbul Darülfünun’u Tıp Fakültesi’nde doğmuştur. Atatürk’ün emriyle kurulan bu merkezin kurucuları hepsi birer profesör olan Nurettin Ali Berkol, Neşet Ömer İrdel, Süreyya Ali, İsmail Hakkı ve Aime Mouchet idi. Daha sonraları Türk Antropoloji Enstitüsü ismini alan bu kurumun kuruluş amacına baktığımızda şöyle açıklayabiliriz.

Dünya devletleri karşısında kazanılan büyük zaferler sonucunda kurulmuş yeni Türkiye Cumhuriyeti her alanda ben de varım mesajı vermeye çalışıyordu. Bu şüphesiz ilk defa antropoloji bilimiyle gerçekleşti. Türk ırkı da dünya milletleri arasında seçkin konumunu elde etmek durumundaydı (Toprak, 2023: 110). Cumhuriyet’in ilanı ile yapılan çağdaş ve bilimsel atakların neticesinde kendisini gösteren antropoloji, Şevket Aziz Kansu önderliğinde hem fiziki/biyoloji hem de sosyo/kültürel antropoloji olarak temellerini atmıştır. Cumhuriyet ile birlikte tanıştığımız bu bilim; Türk Tarih Tezi çalışmaları ile kendisini göstererek, Arkeoloji ve Tarih ile iç içe çalışarak “Ulusal Tarih” yazımına katkı sağlamıştır. Ardından Türk ırkına yönelik yanlış iddiaları çürütüp Türk ırkının gerçek yerini tespit etmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Belki de en önemli işlevi olarak Antropoloji, Türk ulusunun inşası sürecinde dönemin Türk milliyetçilerine bilimsel bir dayanak olmuş Türk Milliyetçilerinin yazıları da gelecek kuşakların bilinçlenmesine yardımcı olmuştur (Münüsoğlu, 2017: 156-157).

“Türk ırkının layık olduğu yerin belirlenmesini amaçlayan bu enstitü şimdiye kadar Türkiye’de yapılmış olan antropoloji çalışmalarını bir araya getirmeyi ve gençlere antropoloji eğitimi vermeyi öncelikli görevleri arasında kabul etmekteydi” (Demirel, 2011: 129). Kurumun ilk dört yılı Karacaahmet başta olmak üzere İstanbul’daki Müslüman mezarlıklarından toplanmış kafataslarını ölçmekle geçmişti. Bu ilk verilerle genel sonuç çıkarılmış ardından yine İstanbul’daki Müslüman, Rum, Ermeni, Musevi okul öğrencilerinin gelişimlerine ait karşılaştırmalı incelemeler yapılmıştı. Bütün bu incelemeler 1925’ten itibaren çıkarılmaya başlanan Türk Antropoloji Mecmuasının ilk yedi sayısında Türkçe ve Fransızca olarak yazılmıştı (Toprak, 2023: 111). 1927 yılına gelindiğinde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi dahiliye asistanı olan Dr. Şevket Aziz Kansu 1927’de antropoloji eğitimi almak üzere Paris Antropoloji Okulu’na gönderilir. 1929 yılında Türkiye’ye dönerek İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde ilk antropoloji dersini verir. 1933 yılına gelindiğinde Antropoloji Enstitüsü Tıp Fakültesinden Fen

Fakültesine nakledilir. Dr. Şevket Aziz Kansu, Türkiye'nin ilk antropoloji profesörü olarak atanır ve antropoloji kürsüsü kurulur. 1935 yılında kürsü topyekûn Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasıyla Ankara'ya nakledilir.

Erken Cumhuriyet döneminde antropoloji bilimi, kimilerine göre ideolojiyi kimilerine göre ise devlet politikasını yerine getirmek amacıyla kurumsal bir kimlik kazandı. Birçok bilim ile iç içe çalışmalar sürdüren antropoloji, Türkiye'de zeminini bulduktan sonra daha çok Tarih ve Arkeoloji ile etkileşim içerisinde olmuştur. Türk Tarih tezinin bilimselleşmesi adına başta Afet İnan olmak üzere birçok bilim insanı antropolojiyi tarihe yardımcı bir disiplin olarak görmüştür. Yabancı bilim insanlarından bazıları da antropoloji ile tarih ilişkisini "birbirini tamamlayan" veya "doğal ikili" olarak tanımlamaktadır. Örneğin; Herzfeld antropoloji ile tarih ilintisini "geçmiş yüzyıl boyunca cilveli bir eşli balede dans eden bir çiftte" benzetir (Sepetcioğlu, 2017: 26).

Arkeoloji ile olan ilişkisine baktığımızda; "1930'lu yıllarda antropoloji ve arkeoloji uyum içerisinde gelişen iki bilim dalı oldu. 1930'dan itibaren antropoloji uzmanları kazılarda bulunmaya başladı. 1930 yılında Chicago Üniversitesi Şark Enstitüsü'nün Alışar'da yürüttüğü kazıda Şevket Aziz Kansu "tettik azası" sıfatıyla görev alıp bizzat kazılara katılmıştır" (Toprak, 2023: 14).

"Bu yıllarda sürdürülmekte olan antropoloji çalışmalarının, Türklerin Batı ülkeleri arasındaki yerini belirlemek üzere daha çok Türk halkının morfolojik özellikleri üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Diğer yandan bu durum, o yıllarda desteklenmekte olan ve Türklerin dünya uygarlıklarının gelişimindeki yerini belirleme çabasında olan Türk Tarih Tezi ile yakından ilgilidir. Türk Tarih Tezi kimi zaman ırkçı bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Ancak Türk Tarih Tezi ve Türk halkının morfolojik yapısının belirlenmeye çalışılmasındaki temel amaç, Anadolu topraklarında yaşayan eski toplumların Avrupa toplumları ile olan benzerliklerini belirleyerek, Anadolu uygarlıklarının Avrupa medeniyetine de temel oluşturduğunu kanıtlama çabasıdır..." (Demirel, 2011: 131).

İnsanlığın "doğal bilimi" olan antropoloji ülkemizde uzun yıllar kemik bilimi ırk bilimi olarak tanımlandı. Bu tanımlamanın şüphesiz ilk yıllarda devletin bir politika olarak kullandığı fizik antropoloji için geçerliydi. Antropolojinin bir diğer dalı olan sosyo-kültürel antropolojinin ülkemizdeki varlığı aslında Cumhuriyet öncesine dayanmakta ve daha çok sosyoloji ağırlıklı karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Cumhuriyet öncesi sosyo-kültürel antropolojinin sosyoloji ile birlikte geliştiğini ve Cumhuriyet sonrası bağımsız salt bir bilim olduğunu söyleyebiliriz.

Cumhuriyet öncesine baktığımızda karşımıza çıkan isim kuşkusuz Ziya Gökalp idi. Gökalp'in yaptığı çalışmalardan da anlaşılacağı üzere kültürel kavramlar, literatür incelemeleri, folklor (halkiyat) araştırmaları, sosyo-kültürel antropolojinin ilk çalışmaları olarak değerlendirilebilir. Ziya Gökalp, kültür kavramı yerine ilk kez "hars" kavramını kullanmıştır. Gökalp, kültür ve medeniyet kavramlarını açıklayarak bu iki kavramın ortak yönleri ile farklılıklarını açıklamıştır. Aynı zamanda bu kavramlar üzerinden Türk milletinin teşkil etmesi gereken vazifeleri de belirtmiştir (Gökalp, 2018: 34). Ünlü sosyolog Durkheim'in çalışmalarından etkilendiği görülen Gökalp'in 1918 yılında kaleme aldığı Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak kitabında dil, kültür, medeniyet, milliyet ve gelenek kavramları üzerinde durmuştur. Bu bağlamda da Ziya Gökalp'e ilk Türk kültür antropoloğu diyebiliriz. Ülkemizde salt sosyo-kültürel antropolojinin 1930'lu yıllarda ortaya çıktığını, 1932 yılında Halkevlerinin açılmasıyla çalışmaların arttığını, 1940 yılında Köy Enstitülerinin kurulmasıyla ivme kazandığını görmekteyiz.

4.1.TÜRK KADIN ANTROPOLOGLAR

4.1.1.Türk Kadınının Sembol İsmi: Afet İnan

30 Ekim 1908 tarihinde Selanik'in Doyran kasabasında doğdu. Annesi Şehzade Hanım babası Osmanlı Devleti'nde fen memuru olarak çalışan İsmail Hakkı Bey'dir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından sınavını kazandığı Kız İlk Öğretmen Okulu'na kayıt oldu. Bursa Kız Öğretmen Okulu'nu 1925 yılında bitirdikten sonra İzmir'deki Redd-i İlhak ilkokulu'na öğretmen olarak atandı. Okulun verdiği çay partisinde (11 Ekim 1925) İzmir'e gelen Atatürk ile tanışma imkânı buldu ve ona yurtdışına gidip Fransızca öğrenmek istediğini ifade etti (Yücel & Zeren, 2023:28).

1927-1928 yılları arasında Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'nde yatılı olarak öğrenimini sürdürdü. Bu Fransız okulunun İnan'ın Tarih bilimine ilgi duymasında büyük rolü vardır. Okuduğu coğrafya kitabında Türkler hakkında barbar kelimesinin kullanıldığını ve Türklerden ikinci derece bir ırk olarak bahsedildiğini görünce öğretmenine, “Ne münasebet! Biz böyle değiliz! Niçin ikinci derece bir ırk olalım?” demiştir ve öğretmenin bunun umumi bir kanaat olduğunu ifade etmesi çok gücüne gider. “Kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin “Türk ulusu” inşa etme sürecinde etkin bir rol oynayan İnan, kadın haklarından eski Mısır tarihine, antropolojiden vatandaşlık eğitimine kadar tarih dışında onlarca kitap ve makale yayımlanmıştır. Temel çalışmaları Türk Tarihi üzerine olmuş bu vesileyle Cumhuriyet'in “Resmi Tarihçisi” haline gelmiştir (Münüsoğlu, 2017: 39). Afet İnan, Atatürk'ün emriyle kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin bir üyesi olarak kurumun gelişmesi için çalıştı.1935 yılına gelindiğinde Ankara Üniversitesi'nin ilk fakültesi olan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde öğretim görevlisi olması teklifi yapılmış olup bu görevi yüksek lisans ve doktora eğitimini aldıktan sonra kabul edebileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine 14 Ekim 1935 tarihli ve 40390 sayılı yazı ile İsviçre'de bulunan Cenevre Üniversitesi Yakın Çağ ve Modern Tarih Bölümüne, Antropolog Eugene Pittard'ın yanına gönderildi (Yücel & Zeren, 2023:30).

“İsviçre'ye gönderilen İnan, 1937 yılında Atatürk'ün emri ve Türk Sağlık, Milli Savunma ve Kültür Bakanlıklarının desteğiyle, 64.000 kadın ve erkek üzerinde yapılmış olan “Türk Antropometri Anketi” sonucunda ürettiği ve “Türkiye Halkının Antropolojik Karakteri” başlıklı Anadolu Türklerinin antropolojisine ait doktora tezini de 1939 yılında savunmuştur (Demirel, 2011: 130). Tarih bilimine pragmatist bir anlayışla yaklaşan İnan, antropolojiyi tarihe yardımcı bir bilim dalı olarak görmüş ve özellikle yazısız dönemde yaşayan insanları anlamak, öğrenmek ve bunların irki tespitini yapmak için antropolojinin gerekliliğini savunmuştur. Her ne kadar doktora çalışmasını antropoloji alanında yapmış olsa da kendisini tarihçi olarak görmüştür. Doktorasını tamamlayan Afet İnan, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Eski Zaman Tarihi Doçent vekil olarak atandı. 1942'de Doçentlik, 1950'de ise Eski Çağ Tarihi profesörü olarak atanmıştır. Türk tarih ve kültürüne dair çok sayıda kitap, makale ve bildiri yazan İnan kendi isteğiyle 1977'de emekliye ayrıldı.

Kadın haklarından tarih ve antropolojiye kadar yaptığı çalışmalarla yeni Türk ulusunun modernleşmesine ve kurulan Cumhuriyet'te bilimin gelişmesine hizmet eden Türk kadınının sembol ismi Prof. Dr. Afet İnan 8 Haziran 1985 tarihinde 77 yaşındayken aramızdan ayrıldı.

4.1.2.Parmak İzi-Kalıtım-Irk Üçgenine Adanmışlık: Seniha Tunakan

1908 yılında İstanbul'da doğdu. Annesi Sadriye Hanım, babası Hüsnü Bey'dir. Erenköy Kız Lisesi'nden 1928 yılında mezun olduktan sonra yine aynı yıl İstanbul Darülfünun'un Biyoloji bölümüne kayıt yaptırıp 1932 yılında buradan mezun oldu. Türkiye'de antropoloji alanının kurucusu sayılan Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun asistanlığına atandı. Türkiye'nin, Türk genetiği konusunda öncü bilim kadını ve antropoloji alanında ilk kadın profesör olan Seniha Hanım 1934 Soyadı Kanunu ile Balkan köklerini atıf yapan "Tunakan" soyadını aldı (Yücel & Zeren, 2023: 110).

Doktora eğitimini, Nazi döneminin önemli bir kurumu olan Kasier Wilhelm Antropoloji, İnsan Kalıtımı ve Öjenisi Enstitüsünde tamamladı. "Seniha Tunakan, fizik antropolojisi alanında kalıtım eksenindeki uzmanlığını parmak izleri üzerinde geliştirilmiştir. 1937 yılında İstanbul'da bazı lise ve ilkokul çağında olan 120 erkek 140 kız toplam 260 öğrenciden aldığı el ve parmak izlerini incelediği çalışması 1948 yılında "Türklerde Parmak ve El İzlerinin Antropoloji Bakımından İncelenmesi" ismiyle yayımlandı" (Münüsoğlu, 2017: 112). 1941 yılında tezini tamamlayarak Türkiye'ye dönen Tunakan, Şevket Aziz Kansu'nun danışmanlığında akademik çalışmalara devam etti. Türk Tarih Kurumunun Alacahöyük kazılarında Şevket Aziz Kansu ile birlikte çalışmış ve çıkan iskeletler üzerinde incelemelerde bulunmuşlardır. Şevket Aziz Kansu bu kazılarda 1937'den itibaren yer almış olup Tunakan ile birlikte inceledikleri iskeletler 1944 yılında çıkartılanlardır. Bu iskeletler bakır çağının en eski katından çıkartılan iskeletlerdir. Tunakan, önceliğini arkeolojik araştırmalar oluştursa da fizik antropoloji ve genetik üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Kalıtım, gen ve antropolojinin içiçe olduğu çalışmalara hız veren Tunakan bu konuda iki kez Türkiye'de "ikiz doğumlar" üzerinde çalışma yürütmüştür ilk çalışmasında ikiz doğumların çoğunluğunu coğrafi bölge, iklim ve annenin yaşı vs. ile olan ilgisini dikkat çekmiştir. İkinci araştırmasında ise; İstanbul-Üsküdar Zeynep Kâmil Hastanesi'nde 1945-1956 yılları arasında meydana gelen ikiz doğumlar üzerinde araştırma yapmıştır.

Antropoloji ve Etnoloji kürsüsünde 1945 yılında Doçent, 1962 yılında Profesör olan ve parmak izi, kalıtım, ırk üçgeninde akademik çalışmalar yapan Tunakan'ın amacı; Türklerin hangi ırka yakınlık gösterdiğini ortaya koymaktır. Ona göre, parmak izleri kalıtım konusunda önemli ipuçları vermekteydi: Bu konu üzerinde yoğunlaşıp birçok başarıyı el atan Tunakan, çıkardığı makaleler ile Türk halkının genetik yapısıyla alakalı olan çalışmalara öncelik etti. Prof.Dr. Seniha Tunakan, 1973 yılında kendi isteğiyle 65 yaşında üniversiteden ayrılarak emekli oldu. 2000 yılında 92 yaşında aramızdan ayrıldı.

4.1.3.Sosyo/Kültürel Antropolojinin Kurucusu: Nermin Erdentuğ

Türkiye'nin Antropoloji alanında ilk kadın profesörü ve Etnoloji alanında Türkiye'de yazılmış ilk tezin sahibi olan Nermin Erdentuğ, I. Dünya Savaşı'nda İngilizler tarafından esir olarak Malta'ya getirilen Arnavut asıllı bir anne ile doktor bir babanın ilk çocuğu olarak 27 Aralık 1917'de Malta'da doğdu.

1936 yılında İstanbul Kız Lisesi'nden mezun olduktan sonra üniversite için aynı yıl yeni kurulan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine girerek Antropoloji kürsüsüne kayıt yaptırdı.1940 yılında üniversiteden mezun olduktan sonra aynı kurumda asistan olarak kalıp

akademik kariyerine başladı. 1942 yılında kan grupları üzerine yaptığı “Türklerin Kan Grupları ve Kan Gruplarının Antropolojik Karakterlerle İlgisi Üzerine Bir Araştırma” başlıklı tezi ile fiziki antropoloji alanında doktorasını tamamladı (Yücel & Zeren, 2023:95). 1948 yılında evlenerek İngiltere'ye taşınan Erdentuğ, burada Sosyal Antropoloji ile ilgili çalışmalar yaptı. Bronislaw Malinowski ve R.R. Brown'dan etkilenen Erdentuğ, daha sonra Türkiye'ye dönerek Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde “Sosyal Antropoloji ve Alan Araştırması” isimli dersleri açarak sosyal antropolojinin Türkiye'deki kurucusu oldu. Dönemin devlet politikası olan ve ırk bilimi olarak bilinen antropolojinin üzerindeki büyük yük kuşkusuz etnoloji ve sosyo-kültürel antropoloji sayesinde kalkmış olduğunu söyleyebiliriz. “Bu çerçevede Nermin Erdentuğ'un, Elâzığ'a bağlı birisi Sünni (Hal) diğeri Alevi (Sün) olan iki köyde yaptığı çalışmalar önem kazanıyor. Bu çalışmalarda Erdentuğ, geçim modelleri, gündelik hayat, yemek kültürü, barınaklar, evlenme, komşuluk ilişkileri, cinsiyet ve ahlak gibi sosyal hayatı ve doğum, sünnet evlenme ve ölümü (geçiş dönemlerini) incelemiştir (Münüsoğlu, 2017: 142-143).

Bu çalışmaları, anket ve gözlem tekniğinin yanı sıra saha/alan araştırmaları yapılarak gerçekleştirilmiştir. Emik ve etik² bakış açılarını benimseyerek alan araştırmalar yapan ilk Türk bilim kadınıdır. Yaptığı bu çalışmaları da kitaplaştırmıştır. 1960 yılında Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde Etnoloji alanında profesör oldu ve 1961 yılında bağımsız bir Etnolojik kürsüsü kurdu. Atatürk'ün yapmış olduğu reformist atılımları ve inkılapları sosyo-kültürel antropoloji açısından analiz eden Erdentuğ'un önemle üzerinde durduğu diğer konu ise ilerde “kalkınma” meselesidir. Antropolojik açıdan kalkınma gereksinimlerini açıklamış ve kültür ile kalkınma ortaklığına değinmiştir.

Türk bilim hayatına antropolojiyi dahil etmek için çaba sarf eden ve Türkiye'de ilk kez “teknolojik gelişme” yerine “sosyal-teknolojik gelişme” kavramını kullanan ayrıca “kültür siperliği” kavramının literatüre girmesini sağlayan Nermin Erdentuğ'dur. Erdentuğ, 26 Haziran 2000 tarihinde 83 yaşındayken aramızdan ayrıldı.

5.SONUÇ

Türkiye'de siyasal, toplumsal ve kültürel alanda gerçekleştirilen reformist hareketlerde Türk kadını her zaman aktif rol almıştır. Atatürk'ün 1931 yılında Darülfünun'u çağdaş ve dönemin bilimsel gelişmelerine ayak uyduracak bir konuma gelmesi için atılan adımlar radikal bir başlangıç olmuştur. Kadın-erkek fark etmeksizin yabancı memleketlere gönderilen Türk öğrenciler birçok alanda bilimsel uzmanlıklarını alarak ülkesine dönmüş ve yeni ilim yuvasın da çalışmalarına başlamışlardır. Ulus devlet anlayışı içerisinde Türk dil ve kültürü ön planda tutularak gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda birçok Türk kadını görmek mümkün olmuştur. Bu bağlamda Erken Cumhuriyet döneminde gerçekleşen bilimsel atılımlar birçok bilimin Türkiye'de söz sahibi olmasına vesile olmuştur. Kuşkusuz dönemin en çarpıcı ve en gözde bilimi antropolojidir. Türk Tarih Tezi ile önemi artan ve ideolojik bir başlangıç ile hayatımıza giren antropoloji, sosyal bilimler içerisinde insanı bu denli geniş bir yelpazeye de incelemesi açısından önemlidir. Nitekim bir görevi İfa etmek adına ülkemizde yer edinen antropolojinin birçok uygarlığa ve kültüre ev sahipliği yapmış bu topraklarda değersiz görülmesi veya göz ardı edilmesi düşünülemezdi.

² Antropoloji'nin alan araştırması yönteminde iki yaklaşım vardır. Bunlar; araştırılan grubun içinden onların gözüyle bakmayı ifade eden “emik” ve dışarıdan bakış olarak nitelenebilecek, görece daha tarafsız olma iddiası taşıyan “etik”tir (Münüsoğlu, 2017, s.143).

Bu çalışmada; batı tarafından ortaya atılan Türklerin “ikincil ırka ve mongol lekesine” sahip bir millet olduğu gibi mesnetsiz iddiaların çürütülmesi ve Türklerin hak ettiği konumunu göstermek adına yapılan Türk Tarih Tezi çalışmalarının önemli bir kolunu oluşturan antropoloji biliminin serüveni ele alınmıştır. Bir yönüyle de Mustafa Kemal Atatürk'ün kadınlara vermiş olduğu hakların sözde kalmadığını dönemin gözde bilimi olan antropoloji bağlamında gösterilmiştir.

DECLARATION OF THE AUTHOR

Declaration of Contribution Rate: %100

REFERENCES

- Akın, G. (2002). Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk antropolojik çalışmalar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42:1-2.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. (2006). Atatürk Araştırma Merkezi. C. I-III.
- Atsız, H. N. (1942). Bozkurt. S.7.
- Demirbaş, İ. & Özalp, M. T. (2022). Türkiye cumhuriyet dönemi eğitim politikaları (1923-1950). *Tarih Okulu Dergisi*, 59: 2604-2626.
- Demirel, F. A. (2011). Türkiye antropolojisinin tarihçesi ve gelişimi üzerine. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 3(4): 128-134.
- Erdem, A. R. (2012). Atatürk'ün liderliğinde üniversite reformu: Yükseköğretim ve bilim tarihimizde dönüm noktası. *Belgi Dergisi*, 2(4): 376-388.
- Erdem, A. R. (2015). Atatürk'ün kadın ve kadın eğitime verdiği önem. *Belgi Dergisi*, 9; 1266-1277.
- Eriksen, T. H. (2015). Küçük yerler, büyük meseleler sosyal ve kültürel antropoloji (Çev. A.E. Koca). Birleşik Yayınları. (Eserin orijinali 1995'de yayımlandı.)
- Eriksen T. H. & Nielsen, F. S. (2022). Antropoloji tarihi (Çev. A. Bora). İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı.)
- Gökalp, Z. (2018). Türkçülüğün esasları. Karbon Yayınevi.
- Irmak, S. (1984). Atatürk'ü anarken. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(1).
- Kanber, Y. F. (2021). Türkiye'de sosyal antropolojinin gelişimi ve Bozkurt Güvenç'in antropolojik yaklaşımı. Basılmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Kaplan, M. (2020). Antropolojinin konusu ve alanı. Z. N. Nahya (Der.). Eğitim antropoloji: Sosyal, kültürel, linguistik ve etnografik boyutlarıyla eğitim, s.27-45. Nobel Akademik Yayınları
- Kocatürk, U. (1984). Atatürk'ün fikir ve düşünceleri. *Atatürk Araştırma Merkezi*.
- Kuyaksil, A. (2009). Türk anayasalarında kadın hakları ve gelişimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11).

- Münüsoğlu, H. (2017). Irk lekesi: Türkiye'de antropolojinin kurulma ve kurumsallaşma sorunlarına tarihsel bir yaklaşım: DTCF örneği. (1. Baskı). Heretik Yayınları.
- Özata, M. (2005). Mustafa kemal atatürk bilim ve üniversite (1. Baskı). Umay Yayınları.
- Selçuk, H. (2020). Selenge'den Tuna'ya Türk kültür tarihine dair notlar. Çizgi Kitabevi.
- Sepetcioğlu, T. E. (2017). Etno tarih üç köy. Gece Kitaplığı.
- Sivrioğlu, T. (2024). Atatürk ve arkeoloji Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bir disiplin evrimi. Epsilon Yayınevi.
- Uğural, C. (2016). Cumhuriyetin bilim ve teknoloji politikası (1923-1950). *Dört Öge Dergisi*, 5(10):113-132.
- Uydu Yücel, M. & Zeren. M. E. (2023). Cumhuriyetin 10. yılında 100 inci kalem. İdeal Kültür Yayıncılık.
- Toprak, Z. (2019). Cumhuriyet ve antropoloji (3. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tunakan, S. (1949). Türk tarih kurumu Alacahöyük kazılarında şimdiye kadar çıkarılan iskeletler üzerinde yapılan incelemelerin bibliyografyası. *Belleten*, 13(50), 339-340.
- Tunakan, S. (1957). Memleketimizde ikiz doğumları üzerinde ikinci araştırma. *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 33:513-517.
- Yıldırım, H. & Aygün, A. (2023). Anakronizm ve bilimsel tefsir. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 233-252. <https://doi.org/10.58568/firatilahiyat.1346705>
- Zafer. A. B. (2013). Cumhuriyet ile birlikte değişen Türk aile yapısı ve kadının durumu. *Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 24.